

Klaudiusz Bieńko

Działalność organmistrzowska Włodzimierza Truszczyńskiego

Seminare. Poszukiwania naukowe 34, 367-385

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KLAUDIUSZ BIEŃKO
UMFC, Warszawa

DZIAŁALNOŚĆ ORGANMISTRZOWSKA WŁODZIMIERZA TRUSZCZYŃSKIEGO

1. WPROWADZENIE I STAN BADAŃ

Bogata działalność organmistrzowska Włodzimierza Truszczyńskiego nie doczekała się jeszcze większej ilości opracowań. Dotychczas powstała jedna praca dyplomowa w całości poświęcona działalności organmistrza, napisana przez autora artykułu¹. Wyposażenie zakładu organmistrzowskiego W. Truszczyńskiego było natomiast przedmiotem badań Magdaleny Ziaj w pracy magisterskiej *Wyposażenie warsztatów organmistrzowskich na podstawie literatury i badań własnych*². Ukazał się także artykuł o Waldemara Kapcia OP, zatytułowany *Charakterystyka organów Włodzimierza Truszczyńskiego*³. Dorobek organmistrzowski Stefana Truszczyńskiego — ojca Włodzimierza — przedstawił ks. Stefan Król w pracy magisterskiej *Struktura brzmienia organów firmy Stefana Truszczyńskiego zbudowanych w latach 1935–1965*⁴.

Działalność W. Truszczyńskiego omawiam w ogólnych zarysach, ponieważ przedmiotem szczegółowych rozważań będzie ona w odrębnej publikacji. Szczególnie pomocne w rekonstrukcji wielu faktów okazały się relacje ustne osób

¹ K. Bieńko, *Budownictwo organowe Włodzimierza Truszczyńskiego w Archidiecezji Warszawskiej. Dzieje zakładu organmistrzowskiego i specyfika instrumentów*, [promotor: dr M. Łukaszewski], UKSW, Warszawa 2012.

² M. Ziaja, *Wyposażenie warsztatów organmistrzowskich na podstawie literatury i badań własnych*, [promotor: ks. prof. dr hab. J. Chwałek], KUL, Lublin 2000.

³ W. Kapeć, *Charakterystyka organów Włodzimierza Truszczyńskiego*, w: *Organy i muzyka organowa*, t. 12, Prace specjalne 61, red. J. Krassowski i in., AMiSM, Gdańsk 2003, s. 173–184.

⁴ S. Król, *Struktura brzmienia organów firmy Stefana Truszczyńskiego zbudowanych w latach 1935–1965*, [promotor: ks. doc. dr hab. J. Chwałek], KUL, Lublin 1989.

związanych z organmistrzem⁵, jak również dokumenty odnalezione w zbiorach prywatnych rodziny Truszczyńskich⁶.

2. SYTUACJA SZTUKI ORGANMISTRZOWSKIEJ W POLSCE I DZIAŁALNOŚĆ CZOŁOWYCH POLSKICH ORGANMISTRZÓW W DRUGIEJ POŁOWIE XX WIEKU

Na skutek zmian ustrojowych po II wojnie światowej została znacznie utrudniona bądź całkowicie zahamowana współpraca i wymiana handlowa z krajami Europy Zachodniej. W wyniku braku wymiany informacji pogłębiało się zapóźnienie, w jakim organmistrzostwo polskie zaczynało pozostawać względem zachodniego. Idee Orgelbewegung w naszym kraju znalazły znikomą oddźwięk⁷. W Polsce budowano najczęściej organy o wiatrownicach stożkowych, pneumatycznej lub elektropneumatycznej trakturze gry, z charakterystycznymi „parawanowymi” prospektami, wątpliwej urody tak wizualnej, jak i brzmieniowej. Sporadycznie stosowano wiatrownice upustowe (Ginter Miklis⁸, Czesław Kruszewski⁹, Tadeusz Rajkowski¹⁰). Wiatrownice klapowo-zasurowe w pojedynczych przypadkach sprowadzano z zagranicy i montowano w szczególności „reprezentacyjnych” organach (np. organy firmy Dominika /II/ Biernackiego w PWSM w Warszawie i organy Czesława Kruszewskiego w archikatedrze warszawskiej)¹¹. Do ogólnie niskiej jakości wytwarzanych w naszym kraju instrumentów przyczyniały się też utrudnienia, które wynikały z polityki komunistycznych władz wobec prywatnych przedsiębiorców (np. nakładanie domiaru podatkowego, co często prowadziło do bankructwa) oraz Kościola¹². Inaczej niż w NRD czy Czechosłowacji, w powojennej Polsce nie upaństwowiono żadnego z zakładów organmistrzowskich. Ich pozostawanie w prywatnych rękach w no-

⁵ W wielu przypadkach te relacje, wobec braku źródeł drukowanych, były jedynymi źródłami informacji.

⁶ Za możliwość zapoznania się z tymi dokumentami oraz udostępnienie archiwum wyrażam w tym miejscu podziękowanie Hannie Truszczyńskiej.

⁷ Por. J. Erdman, *Organy, poradnik dla użytkowników*, Wyd. Archidiecezji Warszawskiej, Warszawa 1989, s. 26; J. Gołos, *Organoznawstwo historyczne*, AMFC, Warszawa 2004, s. 67.

⁸ Por. O. Nowakowski, *Działalność zabrzańskiego budowniczego organów Gintera Miklisa w latach 1948–1958*, w: *Organy na Śląsku*, t. 2, *Zeszyty Naukowe* 30, red. J. Gembalski, AM im. K. Szymanowskiego w Katowicach, Katowice 2000, s. 150, 152.

⁹ Por. Relacje ustne P. Pasternaka (W-wa, 10.01.2012) i A. Kamińskiego (W-wa, 07.02.2012), cyt. za: K. Bieńko, *Budownictwo organowe...*, s. 22.

¹⁰ Por. S. Król, *Struktura brzmienia...*, s. 6, 9, 11–12; Relacja ustna Z. Rajkowskiej (Włocławek, 27.07.2012), cyt. za: K. Bieńko, *Budownictwo organowe...*, s. 22.

¹¹ Por. Relacja ustna A. Kamińskiego (W-wa, 07.02.2012), cyt. za: K. Bieńko, *Budownictwo organowe...*, s. 23.

¹² Por. J. Kukla, *Drogi i bezdroża polskiego budownictwa organowego u progu XXI wieku*, w: *Polska muzyka organowa na przełomie wieków. Podsumowania i prognozy*, red. M. Szoka, AMFC, Warszawa 2001, s. 29; Relacja ustna H. Truszczyńskiej (W-wa, 09.01.2012), cyt. za: K. Bieńko, *Budownictwo organowe...*, s. 23.

wej rzeczywistości ustrojowej znacznie komplikowało zaopatrzenie w niezbędne do produkcji materiały (zwłaszcza metale, z których wykonywano piszczałki), stąd w wielu organach z tamtych czasów stosowane były materiały zastępcze lub części używane¹³.

Na terenie tzw. Ziemi Odzyskanych w opuszczonych kościołach znajdowało się wiele dobrej klasy organów z różnych epok, które przestały być używane wskutek nowej sytuacji społeczno-politycznej. Dużą ich ilość wywieziono w inne rejony Polski. Niektóre uratowano w ten sposób od dewastacji. Często były jednak przypadki, gdy instrumenty takie rozbierano, a z ich części montowano rzekomo nowe organy¹⁴.

W latach 70., w wyniku częściowego otwarcia Polski na wpływy zachodnie, także i polscy organmistrzowie nawiązywali współpracę z tamtejszymi kolegami po fachu. Także do Polski zaczęły docierać idee powrotu do budowy organów mechanicznych, nawiązujących do epoki baroku¹⁵. Pojawiły się instrumenty zbudowane przez firmy zagraniczne: z NRD (Eule — kościół MB Nieustającej Pomocy w Mielcu¹⁶; Sauer — PSM im. F. Chopina w Olsztynie; Schuke — Akademia Muz. w Krakowie), Czechosłowacji (Rieger-Kloss — Filharmonia Pomorska w Bydgoszczy)¹⁷, a nawet z RFN (Beckerath — kościół NMP Królowej Polski — „Arka Pana” w Krakowie-Nowej Hucie; Hammer — Akademia Muz. w Krakowie; Hillebrand — Bazylika Mariacka w Gdańsku). Zaczęto również dostrzegać konieczność ochrony i konserwacji zabytkowych organów — powstały odpowiednie oddziały przy Pracowniach Konserwacji Zabytków w Toruniu (1971) i Krakowie (1972)¹⁸.

¹³ Por. J. Kupińska, *Organmistrzowska Firma Kamińskich: monografia*, [promotor: ks. prof. dr hab. J. Pikulik], ATK, Warszawa 1998, s. 35, 43; J. Gołos, *Organoznawstwo...*, s. 67.

¹⁴ Powyższa problematyka jest treścią artykułów W.J. Brylli, publikowanych głównie na łamach czasopisma „Sudety”, m.in.: *Wrocławskie nabytki*, *Sudety* (2012)3/132, s. 28–30; tenże, *Zabrać i przywieźć*, *Sudety* (2012)6/135, s. 16–17; tenże, *Udokumentowane translokacje dolnośląskich organów*, w: *Organy na Śląsku*, t. 4, red. J. Gembalski, AM im. K. Szymanowskiego w Katowicach, Katowice 2012, s. 47–75. Por. także: J. Gołos, *Organoznawstwo...*, s. 66–67; tenże, *Warszawskie organy*, t. 2: *Zabytki*, Fundacja Artibus, Warszawa 2003, s. 171; M. Trzaskalik-Wyrwa, *Organy ze Śląska w diecezji siedleckiej i drohiczyńskiej*, w: *Organy na Śląsku*, t. 4, s. 77–92.

¹⁵ Por. J. Erdman, *Organy...*, s. 26.

¹⁶ Wszystkie informacje o omawianych poniżej instrumentach są wynikiem ustaleń autora uzupełnionymi danymi pochodzącymi z witryny internetowej: Polskie Wirtualne Centrum Organowe, <<http://www.organy.art.pl>>, (data dostępu: 13.01.2012).

¹⁷ Por. M. Pietkiewicz, *Nowe organy w Filharmonii Pomorskiej*, *Ruch Muzyczny* 22(1978)5, s. 14.

¹⁸ Por. B. Bielawski, *Program dalszej działalności Ośrodka Dokumentacji Zabytków w zakresie ochrony zabytkowych organów w Polsce*, w: *Biuletyn Informacyjny PKZ*, nr 30, Materiały z konferencji organowej, Toruń 21–22 listopada 1974 r., red. W. Kaczmarzyk i in., Warszawa 1975, s. 3; J. Chwałek, *Budowa organów. Wprowadzenie do inwentaryzacji i dokumentacji zabytkowych organów w Polsce*, Biblioteka Muzealnictwa i Ochrony Zabytków, Seria B, t. 31, Warszawa 1971; drugi nakład, KUL, Lublin 1973, s. 15–16; M. Dorawa, *Działalność konserwatorska w zakresie ochrony zabytkowych organów na terenie Polski Północnej po II wojnie światowej*, w: *Organy*

W 1976 r., w kościele św. Mikołaja Bpa w Łomnej, Kazimierz Sajdowski zbudował pierwsze polskie powojenne organy mechaniczne (I+P/12), a dwa lata później kolejny taki instrument w kościele MB Królowej Polski (II+P/21) w Warszawie¹⁹. W 1977 r. Tadeusz Rajkowski ukończył budowę organów mechanicznych w kościele MB Bolesnej w Zawadzie (dziś dzielnica Nowego Sącza; II+P/23)²⁰, zaś w 1979 r. Józef Mollin — w kościele św. Stanisława Bpa w Jaktorowie (II+P/19)²¹. W ślad za tymi organmistrzami budowę organów mechanicznych podjęły również największe polskie firmy — Włodzimierza Truszczyńskiego²², Zygmunta Kamińskiego²³ oraz Jana i Dariusza Zychów²⁴. Ten kierunek kontynuowany jest do dziś.

Wśród firm organmistrzowskich działających w Polsce w drugiej połowie XX wieku największe znaczenie miało kilka zakładów. Były to firmy Biernackich, Kamińskich i Truszczyńskich.

Pierwszym z organmistrzowskiego rodu Biernackich był Hugo Ernest Biernacki (1830–1884)²⁵. Profesję ojca przejęli jego synowie: Dominik /I/ (1870–1928), działający w Dobrzyniu nad Wisłą, Płocku, Łucku na Wołyniu i Włocławku²⁶, oraz Waclaw /I/ (1878–1954), który działał w Wilnie, Białymstoku, Warszawie i Krakowie²⁷, a także wnukowie Waclaw /II/ (1901–1968) i Dominik

i muzyka organowa, t. 4, Prace specjalne 27, red. J. Krassowski i in., AMiSM, Gdańsk 1982, s. 77–94; tenże, *Organy Torunia i okolicznych kościołów*, Toruński Oddział Stowarzyszenia Historyków Sztuki, Toruń 2011, s. 54–55.

¹⁹ Por. J. Erdman, *Organy...*, s. 26.

²⁰ Por. J. Marczuk, *Mistrzowie rękodziela: pół wieku cechowego rzemiosła artystycznego (1945–1995)*, Wyd. Bis-Press, Warszawa 1995, s. 127; Protokół odbioru końcowego organów firmy Tadeusza Rajkowskiego w kościele MB Bolesnej w Zawadzie k. Nowego Sącza z dnia 12.09.1977 [kopia].

²¹ Por. J. Erdman, *Organy...*, s. 26.

²² Por. Ulotny druk reklamowy *150 lat Zakładów Organowych Biernacki-Truszczyński 1848–1998*.

²³ Por. przypis 37.

²⁴ Por. Zakłady Organowe Zych, <<http://www.zych.com/index.php?page=content&content=Historia&lang=pl>>, (data dostępu: 20.01.2012).

²⁵ Por. A. Pietrzyk, *Działalność organmistrzowska rodziny Biernackich*, w: *Organy i muzyka organowa*, t. 4, s. 158–159, 161; W.Z. Łyjak, *Organy na Mazowszu w Diecezji Płockiej od 1818 do 1925 roku*, TNP, Płock 2008, s. 92–93, 104.

²⁶ Por. W.Z. Łyjak, *Organy na Mazowszu...*, s. 104–108, 336–340; A. Pawlak, *Biernacki*, w: *Encyklopedia Muzyczna PWM*, t. 1: *AB Część biograficzna*, red. E. Dziebowska i in., PWM, Kraków 1979, s. 318; A. Pietrzyk, *Działalność organmistrzowska rodziny Biernackich*, s. 161–164; *Śpiew kościelny*, 1902, s. 123 [wzmianka o firmie D. Biernackiego, brak autora i tytułu], cyt. za: S. Król, *Struktura brzmienia...*, s. 5.

²⁷ Por. J. Gołos, *Warszawskie organy*, t. 1: *Historia*, Fundacja Artibus, Warszawa 2003, s. 220; W.Z. Łyjak, *Organy na Mazowszu...*, s. 108, 111–113; A. Pawlak, *Biernacki*, s. 318; A. Pietrzyk, *Działalność organmistrzowska rodziny Biernackich*, s. 165–167.

/II/ (1906–1970) — synowie Dominika /I/²⁸. Po zakończeniu działań wojennych Waław /II/ otworzył w 1945 r. warsztat w Krakowie (działał jeszcze w 1965 r.)²⁹. W tym czasie Waław /I/ wznowił działalność w Warszawie³⁰. W 1960 r. Dominik /II/ otworzył w Warszawie własny zakład. Po jego śmierci firmę przejęła siostra, Aleksandra Biernacka-Grandys (firma istniała do 1986 r.)³¹. W 1956 r. wyodrębniono z oddziału krakowskiego zakład zajmujący się produkcją kontuarów i innych części organowych, którego właścicielką została Wanda Biernacka. Zakład ten, prowadzony obecnie przez Tadeusza Macurę, działa do dziś³².

Firma Biernackich była największą w powojennej Polsce i działała na obszarze całego kraju. Największe organy zbudowała w Bazylice Archikatedralnej Świętej Rodziny w Częstochowie (1949, IV+P/101), Bazylice Bożego Ciała w Krakowie (1958–1963, IV+P/72), PWSM w Warszawie (1966, IV+P/62). Budowano niemal wyłącznie organy o pneumatycznej i elektropneumatycznej trakturze i wiatrownicach stożkowych.

Z firmy Biernackich wywodziło się wielu organmistrzów. W okresie krakowskim pracowali w niej i później usamodzielnili się: Józef Buła (działał głównie w diecezji kieleckiej i sandomierskiej), Henryk Siedlar (w archidiecezji krakowskiej, jego działalność obecnie kontynuuje syn Jacek), Eugeniusz i Stanisław Bałchanowie oraz Stanisław Ziąja (w diecezji przemyskiej)³³.

Firma Zygmunta Kamińskiego założona została w roku 1924³⁴. W 1948 r. do spółki z Zygmuntem Kamińskim przystąpili jego synowie: Zygmunt (1924–

²⁸ Por. W.Z. Łyjak, *Organy na Mazowszu...*, s. 106; A. Pietrzyk, *Działalność organmistrzowska rodziny Biernackich*, s. 168, 170; M. Szymanowicz, *Zabytkowe organy w województwie radomskim*, ODZ, Warszawa 1998, s. 297; Relacja ustna H. Truszczyńskiej (W-wa, 19.01.2013).

²⁹ Por. Ulotny druk reklamowy...; J. Gembalski, *Nie zachowane organy zabytkowe na terenie Archidiecezji Katowickiej*, w: *Organy na Śląsku*, t. 3, red. J. Gembalski, AM im. K. Szymanowskiego w Katowicach, Katowice 2004, s. 50, 66; A. Pietrzyk, *Działalność organmistrzowska rodziny Biernackich*, s. 167, 169.

³⁰ Por. Archiwum Archidiecezjalne Warszawskie [dalej: AAW], *Oferta na budowę organów w katedrze warszawskiej*, sygn. A.IX.S.T.311–2006, s. 1, 3; A. Pietrzyk, *Działalność organmistrzowska rodziny Biernackich*, s. 166; Relacja ustna Z. Rajkowskiej (Włocławek, 27.07.2012), cyt. za: K. Bieńko, *Budownictwo organowe...*, s. 26.

³¹ Por. J. Gołos, *Warszawskie organy*, t. 1: *Historia*, s. 220; A. Pietrzyk, *Działalność organmistrzowska rodziny Biernackich*, s. 168, 170; Relacje ustne P. Pasternaka (W-wa, 10.01.2012) i H. Truszczyńskiej (W-wa, 09.01.2012), cyt. za: K. Bieńko, *Budownictwo organowe...*, s. 27.

³² Por. A. Pietrzyk, *Działalność organmistrzowska rodziny Biernackich*, s. 167; Relacje ustne P. Pasternaka (W-wa, 10.01.2012) i H. Truszczyńskiej (W-wa, 29.06.2012). H. Truszczyńska w rozmowie z autorem artykułu podaje, że Wanda Biernacka była córką Waława /I/ Biernackiego, cyt. za: K. Bieńko, *Budownictwo organowe...*, s. 27.

³³ Por. M. Szymanowicz, *Zabytkowe organy...*, s. 298; M. Ziąja, *Wyposażenie warsztatów...*, s. 99, 101; Relacja ustna P. Pasternaka (W-wa, 10.01.2012), cyt. za: K. Bieńko, *Budownictwo organowe...*, s. 28.

³⁴ Por. J. Gołos, *Polskie organy...*, s. 111; J. Kupińska, *Organmistrzowska...*, s. 11–12, 16; Z. Patej, *Ewolucja budownictwa organowego w organmistrzowskiej firmie Kamińskiego w Warszawie*,

2008), Janusz (1929–2002) i Edmund (1930–1993)³⁵. Początkowo firma budowała organy niemal wyłącznie o trakturze pneumatycznej³⁶ oraz o późnoromantycznej estetyce brzmieniowej (kościół MB Loretańskiej, 1931, 2+P/16). W 1960 r. powstały pierwsze organy elektropneumatyczne w kościele Niepokalanego Poczęcia NMP w Górze Kalwarii (III+P/35). W latach 1978–1981 Kamińscy zbudowali swoje pierwsze organy mechaniczne do kaplicy SS. Franciszkanek Rodziny Maryi w Warszawie (II+P/11). Od drugiej połowy lat 80. zakład wykonuje wyłącznie instrumenty o tej trakturze³⁷.

Do najbardziej znanych instrumentów tej firmy należą m.in. organy w kościele NSPJ w Gdyni (1971–72, IV+P/102), w kaplicy NMP na Jasnej Górze (1987, III+P/34) czy w kościele Św. Ap. Piotra i Pawła parafii św. Barbary w Warszawie (2001, III+P/50). Znaczącym osiągnięciem są także organy w kościele Opatrzności Bożej w Katowicach-Zawodziu (1999, III+P/41), których dyspozycja opracowana jest w stylu baroku francuskiego, jak również w kościele Świętej Rodziny i św. Maksymiliana Kolbego w Katowicach-Brynowie (2003, III+P/37) w stylu północnoniemieckiego baroku³⁸.

Z firmy Z. Kamińskiego wywodzą się organmistrzowie: Czesław Kruszewski, Kazimierz Majszyk, Bronisław Pulsza (spółka w latach 1949–ok. 1956, później odłączył się od niej Kruszewski) i Jan Zych. Wykształcili się w niej także piszczałkarze (Jan Chaciński, Stanisław Wocial, Tadeusz Niżnik)³⁹.

[promotor: prof. dr hab. J. Serafin], AMFC, Warszawa 2003, s. 6, 86; B. Vogel, *Przemysł muzyczny Warszawy w dwudziestoleciu międzywojennym*, *Muzyka* 30(1985)3–4, s. 77.

³⁵ Por. J. Kupińska, *Organmistrzowska...*, s. 38–39, 41–42, 49; J. Marczuk, *Mistrzowie rękodziela...*, s. 73–74.

³⁶ Por. A. Kozak, *Projekty prospektów organowych warszawskiej firmy organowej Kamińskich w latach 1900–1960*, [promotor: doc. dr hab. A. Olszewski], ATK, Warszawa 1986, s. 20; J. Kupińska, *Organmistrzowska...*, s. 44.

³⁷ Por. A. Kozak, *Projekty prospektów...*, s. 23, 28–30; J. Kupińska, *Organmistrzowska...*, s. 44, 99–115; Z. Patej, *Ewolucja budownictwa organowego...*, s. 10, 20, 48–53; J. Wierzbicki, *Warszawskie organy kościelne po 1945 r.: budowa, konserwacja, stan obecny*, [promotor: dr hab. J. Gołos], ATK, Warszawa 1991, s. 34.

³⁸ Por. J. Gembalski, „*Organy Buxtehudego*” w *Katowicach-Brynowie*, (rozm. S. Kosz), *Ruch Muzyczny* 47(2003)26, s. 10–13; J. Kupińska, *Organmistrzowska...*, s. 72–73; W. Szymański, *Obecne instrumentarium organowe Katowic w aspekcie koncertowo-repertuarowym*, w: *Śląskie Organy II, Materiały konferencji organoznawczej zorganizowanej przez Katedrę Muzyki Kościelnej i Wychowania Muzycznego Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego oraz Studium Muzyki Kościelnej w dniu 30 marca 2011 roku*, Sympozja 81, red. G. Poźniak i in., Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2011, s. 84–85; M. Urbańczyk, *Ochrona i konserwacja organów zabytkowych na tle rozwoju sztuki organmistrzowskiej. Wybrane problemy*, AM im. K. Szymanowskiego w Katowicach, Katowice 2011, s. 282–288.

³⁹ Por. Archiwum firmy Kamińskich, *Wykaz imienny robotników powyżej 18 lat* [brak bliższych danych]; J. Gołos, *Warszawskie organy*, t. 1: *Historia*, s. 232, 234, 238; Zakłady Organowe Zych, <<http://www.zych.com/index.php?page=content&content=Historia&lang=pl>>, (data dostępu: 20.01.2012).

W Wielkopolsce nieprzerwanie od początków XX w. działała firma Polcynów z Poznania, specjalizująca się w restaurowaniu zabytkowych instrumentów (m. in.: Bazylika Zwiastowania NMP w Leżajsku). Od okresu międzywojennego dołączyli Ludwik Saganowski i Władysław Kaczmarek z Wroniek, wychowanek Dominika /I/ Biernackiego, który wykształcił licznych uczniów: Bronisława Cepkę, Jarosława Kałużyńskiego, Andrzeja Mężała i Mariana Nawrot⁴⁰.

W północnej Polsce ważnym ośrodkiem budownictwa organowego była Bydgoszcz. Po zakończeniu II wojny światowej szerszą działalność na terenie Kujaw i Pomorza rozwinął Józef Sobiechowski, który przed wojną kształcił się w firmie Mieczysława Wybrańskiego⁴¹. Jego uczniami byli: Kazimierz Sobiechowski, Kazimierz Sajdowski, Kazimierz Urbański, Ryszard Wencel oraz Józef Mollin, mający swój zakład w Odrach k. Chojnic⁴². W Bydgoszczy istniały również dwa ważne zakłady piszczałkarskie Kazimierza Iglowskiego i Czesława Leszczyńskiego, zaopatrujące większość firm organmistrzowskich w Polsce⁴³. W Gdańsku, a później w Kartuzach, działał były pracownik firmy Josepha Gobelę, Fryderyk Szwarz, z którego zakładu wywodzili się: Ryszard Plenikowski i Józef Adamczyk⁴⁴. Samodzielną działalność organmistrzowską prowadził również B. Berndt w Wałczu⁴⁵.

⁴⁰ Por. Miesięcznik Kościelny dla Archidiecezji Gnieźnieńskiej i Warszawskiej 38(1922)11, s. 48 [wzmianka o firmie L. Saganowskiego, brak autora i tytułu]; M. Dorawa, *Organy Torunia...*, s. 46; J. Gołos, *Polskie organy...*, s. 111–112; G. Poźniak, *Organy Bronisława Cepki w diecezji opolskiej*, *Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego* 24(2004), s. 391; K. Rottermund, *Budownictwo instrumentów muzycznych na terenie Wielkopolski w XIX i I. połowie XX wieku*, Wyd. Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań 2002, s. 110, 119–120; tenże, *Nowe informacje o wielkopolskich organmistrzach z XIX–XX wieku*, w: *Organy i muzyka organowa*, t. 7, Prace specjalne 44, red. J. Krassowski i in., AMiSM, Gdańsk 1988, s. 76–77; Firma organmistrzowska Nawrot & synowie, <<http://www.nawrotorgany.pl/historia.html>>, (data dostępu: 11.01.2012); Firma organmistrzowska Władysław Cepka, <<http://www.organywladyslawcepka.pl/www/index.html>>, (data dostępu: 09.06.2012); Relacja ustna W.Z. Łyjaka (Lewiczyn, 15.02.2012), cyt. za: K. Bieńko, *Budownictwo organowe...*, s. 33.

⁴¹ Por. M. Dorawa, *Organy Torunia...*, s. 46; J. Gołos, *Polskie organy...*, s. 112; Z. Pruss i in., *Bydgoski Leksykon Muzyczny*, Kujawsko-Pomorskie Towarzystwo Kulturalne, Bydgoszcz 2004, s. 537–538, 655; K. Rottermund, *Budownictwo instrumentów muzycznych...*, s. 121, 125; tenże, *Nowe informacje...*, s. 77–78.

⁴² Por. J. Marczuk, *Mistrzowie rękodziela...*, s. 104; Z. Pruss, *Bydgoski Leksykon...*, s. 514, 538, 613; K. Rottermund, *Nowe informacje...*, s. 78; Organmistrzostwo Zdzisław Mollin, <<http://www.mollin-organy.com.pl/o-firmie/>>, (data dostępu: 21.01.2012).

⁴³ Por. M. Dorawa, *Organy Torunia...*, s. 46; Z. Pruss, *Bydgoski Leksykon...*, s. 319–320.

⁴⁴ Por. J. Janca, *O działalności organmistrzowskiej rodziny Goebłów w setną rocznicę założenia firmy*, w: *Organy i muzyka organowa*, t. 9, Prace specjalne 52, red. J. Krassowski i in., AMiSM, Gdańsk 1994, s. 251; Relacja ustna W.Z. Łyjaka (Lewiczyn, 15.02.2012), cyt. za: K. Bieńko, *Budownictwo organowe...*, s. 34.

⁴⁵ Por. Budowniczy organów w kościele św. Antoniego w Poznaniu to B. Berndt. <http://www.organy.art.pl/instrumenty.php?instr_id=2139>, (data dostępu: 20.10.2012).

Na Dolnym Śląsku funkcjonowało kilka firm organmistrzowskich. W Uniegoszczy k. Lubania Śląskiego pracował Theodor Böhme, u którego kształcili się działający obecnie Bolesław i Stanisław Broszko oraz Adam Wolański⁴⁶. We Wrocławiu natomiast zakład organmistrzowski otworzył Józef Cynar, zapisując się w historii budownictwa organowego dzięki remontom i budowie kilkunastu nowych instrumentów w zniszczonym wojną mieście⁴⁷. Jego uczniami, dziś działającymi, są: Czesław Chrobak, Marek Mikonowicz, Antoni Szydłowski. Firmę J. Cynara do niedawna prowadził jego syn, Remigiusz Cynar⁴⁸. W przypadku Górnego Śląska, głównym ośrodkiem organmistrzostwa był Rybnik, w którym swoje zakłady prowadzili: Ludwik Kuźnik (jego działalność kontynuuje Rudolf Kuźnik)⁴⁹ i Józef Ludwig — byli pracownicy firmy Klimosz i Dyrszlag z Rybnika⁵⁰. Uczniem L. Kuźnika był Ginter Miklis. W latach 1951–1958 prowadził on swój zakład w Zabrzcu, następnie — do 1991 r. — w RFN. Wykształcił on Emanuela Cichonia, który samodzielnie działalność rozpoczął kilka lat po wyjeździe Miklisa z Polski (po 1958 r.)⁵¹.

⁴⁶ Por. A. Prasał, *Działalność organmistrzowska Theodora Böhme (1921–1991)*, w: *Śląskie Organy. Materiały konferencji organoznawczej zorganizowanej przez Zakład Muzyki Kościelnej i Wychowania Muzycznego Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego oraz Studium Muzyki Kościelnej w dniu 25 kwietnia 2001 roku*, red. G. Poźniak i in., Sympozja 69, Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2007, s. 138–139; tenże, *Kultura muzyczna w Archidiecezji Wrocławskiej w latach 1945–2003*, Polihymnia, Lublin 2009, s. 205–208, 210–213.

⁴⁷ Por. O działalności Firmy Organmistrzowskiej Cynar powstało kilka prac dyplomowych (cyt. za: A. Prasał, *Kultura muzyczna...*, s. 27–28): A. Klarecki, *Działalność firmy organowej Józefa Cynara we Wrocławiu i na Śląsku*, [promotor: prof. A. Chorościński], AM im. K. Lipińskiego we Wrocławiu, Wrocław 1994; M. Kamiński, *Historia oraz działalność firmy organmistrzowskiej „Cynar”*, [promotor: prof. A. Chorościński], UAM, Kalisz 2004.

⁴⁸ Por. A. Prasał, *Działalność organmistrzowska Antoniego Szydłowskiego (ze szczególnym uwzględnieniem terenu diecezji świdnickiej)*, *Świdnickie Studia Teologiczne* 8(2011)8, s. 233–235; tenże, *Kultura muzyczna...*, s. 208–210, 213–218; tenże, *Działalność wrocławskiego zakładu organmistrzowskiego Cynar (ze szczególnym uwzględnieniem terenu diecezji świdnickiej)*, *Świdnickie Studia Teologiczne* 7(2011)7, s. 265–267.

⁴⁹ Por. K. Kmak, *Wkład firmy Klimosz i Dyrszlag w śląskie budownictwo organowe. Studium historyczno-instrumentoznawcze*, Księgarnia św. Jacka, Katowice 2009, s. 174–175; tenże, *Z działalności firmy organmistrzowskiej Klimosz i Dyrszlag z Rybnika*, w: *Studia Organologica*, t. 3, red. M. Szymanowicz, Katedra Instrumentologii Instytutu Muzykologii KUL, Polihymnia, Lublin 2009, s. 252.

⁵⁰ Por. O działalności tej firmy powstała praca doktorska [promotor: ks. prof. dr hab. J. Chwałek], KUL, Lublin 2007, wydana drukiem: K. Kmak, *Wkład firmy...*, s. 77, 80–82, 164–172; K. Kmak, *Z działalności...*, s. 251–252.

⁵¹ Por. K. Kmak, *Wkład firmy...*, s. 173–174; K. Kmak, *Z działalności...*, s. 252–253; O. Nowakowski, *Działalność...*, s. 147–160.

3. RYS BIOGRAFICZNY WŁODZIMIERZA TRUSZCZYŃSKIEGO I DZIEJE JEGO FIRMY

W. Truszczyński urodził się 19.08.1925 roku we Włocławku, jako najmłodsze dziecko Stefana i Jadwigi, córki Dominika /I/ Biernackiego⁵². We Włocławku rozpoczął naukę szkolną. O swoim pochodzeniu wypowiedział się w następujący sposób: „Mój pradziadek w czasie zaboru rosyjskiego naraził się władzom i musiał uciekać z Polski. Uciekł do Ameryki. Tam zaczął pracować w jakiejś fabryce organów i po paru latach wrócił do Polski i założył fabrykę organów w 1848 roku pod Płockiem. Od tego czasu istnieje firma, którą potem przejął mój dziadek, a po moim dziadku przejął firmę mój ojciec”⁵³.

W dniu 13.02.1940 r., w wyniku działań wojennych, Truszczyński został wraz z rodziną przesiedlony z Włocławka do Krasocina k. Włoszczowy, a następnie do Kobieli Wielkich. Tam, dzięki kontaktom ojca z miejscowym proboszczem, rodzina zamieszkała w leśniczówce, w ramach spłaty należności za wybudowane w 1938 r. organy⁵⁴. W czasie II wojny światowej brał udział w ruchu oporu, prowadząc działalność partyzancką pod pseudonimem Bogdan, w zgrupowaniu 74. pułku piechoty AK „Jodła” na terenie okręgu radomsko-kieleckiego i podokręgu piotrkowskiego. Był najmłodszy w oddziale, działał jako łącznik⁵⁵.

Po zakończeniu działań wojennych, prześladowany przez NKWD Włodzimierz ukrywał się z bratem Sławomirem w Łodzi⁵⁶, a następnie — pod koniec kwietnia 1945 r. — powrócił z rodziną do Włocławka. Jednakże, w wyniku zajęcia przez Niemców fabryki i przeznaczenia domu mieszkalnego na pocztę, a później zajęcia tegoż domu przez władze komunistyczne, Stefan Truszczyński był zmuszony zamieszkać i otworzyć zakład w innym miejscu niż przed wojną⁵⁷. W tym czasie Włodzimierz ukończył Liceum Ogólnokształcące im. J. Długosza we Włocławku, a następnie studia ekonomiczne na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu⁵⁸. Po ukończeniu studiów, w wyniku obowiązkowego trzyletniego nakazu pracy, został zatrudniony w Zakładach Wytwórczych Wy-

⁵² Por. Na podstawie *Odpisu skróconego aktu urodzenia* W. Truszczyńskiego, cyt. za: K. Bieńko, *Budownictwo organowe...*, s. 37.

⁵³ Fragmenty reportażu o firmie W. Truszczyńskiego, *Odkrywanie Warszawy — Tajemnice organmistrzów*, wyemitowanego przez TVP 3 w 2006 roku.

⁵⁴ Por. S. Król, *Struktura brzmienia...*, s. 8; Relacja ustna Z. Rajkowskiej (Włocławek, 27.07.2012), cyt. za: K. Bieńko, *Budownictwo organowe...*, s. 37.

⁵⁵ Por. *Wczoraj zbroja...dziś organy — Włodzimierz Truszczyński*, Warszawa 2008 [niepublikowana praca nieznanego autora], s. 15; *Żołnierz Rzeczypospolitej — Włodzimierz Truszczyński*, Warszawa 2008 [niepublikowana praca nieznanego autora], s. 2, cyt. za: K. Bieńko, *Budownictwo organowe...*, s. 37.

⁵⁶ Por. Relacja ustna Z. Rajkowskiej (Włocławek, 27.07.2012), cyt. za: K. Bieńko, *Budownictwo organowe...*, s. 37.

⁵⁷ Por. S. Król, *Struktura brzmienia...*, s. 9.

⁵⁸ Por. Ulotny druk reklamowy...; *Wczoraj zbroja...*, s. 16; Relacja ustna Z. Rajkowskiej (Włocławek, 27.07.2012), cyt. za: K. Bieńko, *Budownictwo organowe...*, s. 38.

łączników Wysokiego Napięcia w Międzylesiu koło Warszawy. Wiosną 1953 r. w Siedlcach poślubił Krystynę Krasiejko (1929–2011), a w 1955 r. urodziła się ich jedyna córka, Hanna⁵⁹.

W. Truszczyński z organmistrzostwem zetknął się w zakładzie ojca⁶⁰. W 1955 r. objął kierownictwo zakładu instrumentatorskiego firmy Wacława /I/ Biernackiego w Warszawie przy ul. Belwederskiej 10 (uzyskał wówczas dyplom czeladniczy), który po śmierci właściciela w 1954 r. przeszedł na własność jego żony, Henryki⁶¹. W tym czasie pracował również w zakładzie Wandy Biernackiej w Krakowie. Dyplom mistrzowski (nr 18569) w zakresie rzemiosła *Instrumentarstwo muzyczne — budowa i naprawa organów*, podpisany przez Zygmunta Kamińskiego, uzyskał 29.06.1959 r. w Warszawie⁶². Dnia 24.08.1965 r. rozpoczął własną działalność pod nazwą *Zakład Organowy mgr Włodzimierz Truszczyński*⁶³. Firma początkowo zajmowała wynajęte pomieszczenia przy ul. Planetowej 29

⁵⁹ Por. Relacja ustna H. Truszczyńskiej (W-wa, 29.06.2012), cyt. za: K. Bieńko, *Budownictwo organowe...*, s. 38.

⁶⁰ Stefan Truszczyński (1892–1966), w młodości uczył się, a następnie pracował w firmie Dominika /I/ Biernackiego w Dobrzyniu i Włocławku. W 1917 r. ożenił się z Jadwigą Biernacką, córką Dominika /I/. Po śmierci teścia w 1928 r. objął kierownictwo zakładu. W 1935 r. wydzierżawił zakład i rozpoczął w pełni samodzielną działalność zawodową. W 1940 r. został wysiedlony, a zakład we Włocławku uległ zniszczeniu. Po zakończeniu działań wojennych Truszczyński powrócił do Włocławka i otworzył nowy zakład, który prowadził w tym miejscu do śmierci. W 1966 r., w wyniku nałożonego przez urząd skarbowy domiaru finansowego firma została zlikwidowana, przechodząc na własność państwa (podobna sytuacja dotknęła zakład organmistrzowski Stefana Krukowskiego z Piotrkowa Trybunalskiego). Firma S. Truszczyńskiego w ciągu kilkudziesięciu lat istnienia zbudowała około 50 instrumentów, głównie o trakturze pneumatycznej i wiatrownicach stożkowych. W latach 50. w większych instrumentach, zaczęto stosować trakturę elektro-pneumatyczną, jak również elektryczną. Najwięcej nowych instrumentów S. Truszczyński wybudował na terenie Częstochowskiego. Organmistrz zajmował się też remontami — głównie w czasach okupacji i w latach 60. Spośród wielu uczniów S. Truszczyńskiego własne firmy otworzyli jego synowie: Włodzimierz i Sławomir Truszczyński, poza nimi Tadeusz Rajkowski i Zygmunt Pietrzak. Por. K. Bieńko, *Budownictwo organowe...*, s. 30–33; S. Król, *Struktura brzmienia...*, s. 5–12, 16–17, 15–23, 25, 29, 169; W.Z. Łyjak, *Organy na Mazowszu...*, s. 119; tenże, *Pozawarszawskie losy stołecznych organów*, w: *Kultura artystyczna Warszawy XVII–XXI w.*, red. Z. Michalczyk i in., Wyd. Neriton, Warszawa 2010, s. 249–250; J. Marczuk, *Mistrzowie rękodziela...*, s. 127; A. Pietrzyk, *Działalność organmistrzowska rodziny Krukowskich*, w: *Organy i muzyka organowa*, t. 7, s. 91–92; *Monitor Polski*, 9 XII 1935, nr 282, s. 5 (odpis udostępn. przez W.Z. Łyjaka); Relacje ustne W.Z. Łyjaka (Lewiczyn, 15.02.2012) i H. Truszczyńskiej (W-wa, 09.01.2012).

⁶¹ Por. AAW, *Dokumenty dotyczące budowy organów w katedrze warszawskiej*, sygn. A.IX.S.T.311-2006, s. 1, 3, 117–118; K. Bieńko, *Budownictwo organowe...*, s. 38; J. Gołos, *Warszawskie organy*, t. 1: *Historia*, s. 220; A. Pietrzyk, *Działalność organmistrzowska rodziny Biernackich*, s. 166; *Ulotny druk reklamowy...*; Relacje ustne J. Gołosa (W-wa, 14.05.2012) i H. Truszczyńskiej (W-wa, 29.06.2012). H. Truszczyńska w rozmowie z autorem pracy podaje, że Henryka Biernacka była żoną Wacława /I/ Biernackiego.

⁶² *Dyplom mistrzowski [W. Truszczyńskiego] nr 18569 z dn. 29.06.1959, Legitymacja mistrzowska [W. Truszczyńskiego] nr 18569*. Por. K. Bieńko, *Budownictwo organowe...*, s. 38.

⁶³ *Zaświadczenie o wpisie do ewidencji gospodarczej z dn. 16.09.1991, nagłówki dokumentów firmowych*, cyt. za: K. Bieńko, *Budownictwo organowe...*, s. 38.

w Warszawie-Radości. Zakład został wyposażony w odkupione od państwa maszyny ojca odebrane w wyniku nałożenia domiaru podatkowego. W połowie lat 70., w związku ze sprzedażą posesji nr 29, W. Truszczyński zakupił sąsiednią parcelę pod numerem 31 i około 1980 r. przeniósł tam zakład⁶⁴, dobudowując warsztaty (budynek mieszkalny już istniał)⁶⁵.

Pierwsze organy W. Truszczyński wybudował prawdopodobnie⁶⁶ w kościele MB Królowej Polski w Jabłonie k. Warszawy (1962, II+P/26). W początkowym okresie działalności wykonywał instrumenty o trakturze pneumatycznej (m.in.: kościół Niepokalanego Poczęcia NMP w Nieporęcie, 1964, II+P/10; kościół św. Izydora w Ostrówku, 1965, II+P/10, kościół MB Wspomożenia Wiernych w Czechowicach-Dziedzicach, rok budowy nieznan, II+P/26) i elektro-pneumatycznej (m.in.: kościół Wniebowzięcia NMP w Kamieńczyku, 1966, II+P/15; kościół Podwyższenia Krzyża Świętego w Warszawie, 1966, II+P/12; Bazylika NSPJ w Dąbrowie Górniczej — Strzemieszycach, 1970, III+P/50, Bazylika OO. Franciszkanów w Niepokalanowie, 1971–1972, III+P/49)⁶⁷.

W 1972 r. Truszczyński zastosował, jako jeden z pierwszych w Polsce, Setzer firmy Laukhuff z Niemiec⁶⁸ w organach bazyliki OO. Franciszkanów w Niepokalanowie⁶⁹. Natomiast w roku 1975, budując organy w kościele św. Wawrzyńca w Sochaczewie (III+P/30), po raz pierwszy wykorzystał wiatrownice klapowo-zasurowe w połączeniu z trakturą elektryczną (wcześniej były to wyłącznie wiatrownice stożkowe)⁷⁰.

Bliskie kontakty z Janem Jargoniem, profesorem PWSM w Krakowie, z którym organmistrz współpracował (efektami tej współpracy są m.in. organy

⁶⁴ Por. Relacja ustna M. Jakubowskiego (Włocławek, 27.07.2012), cyt. za: K. Bieńko, *Budownictwo organowe...*, s. 38.

⁶⁵ Por. Relacja ustna H. Truszczyńskiej (W-wa, 29.06.2012), cyt. za: K. Bieńko, *Budownictwo organowe...*, s. 38.

⁶⁶ W. Truszczyński pracował wcześniej przy wielu innych instrumentach jako kierownik zakładu Waclawa /I/ Biernackiego, jednak na obecnym etapie badań niemożliwe jest ustalenie, które z tych instrumentów są jego dziełem.

⁶⁷ Por. Relacje ustne M. Jakubowskiego (Włocławek, 02.01.2012) i P. Pasternaka (W-wa, 10.07.2012), cyt. za: K. Bieńko, *Budownictwo organowe...*, s. 39.

⁶⁸ W. Truszczyński w czasie funkcjonowania firmy współpracował z wieloma firmami niemieckimi, m.in.: A. Laukhuff, O. Heuss, R. Killinger i Giesecke.

⁶⁹ Por. Archiwum OO. Franciszkanów w Niepokalanowie, *Protokół z odbioru wielkich organów w kościele Ojców Franciszkanów w Niepokalanowie z dnia 06.02.1972*, Echo Niepokalanowa 40(1974)2, s. 64–67; Relacja ustna M. Jakubowskiego (Włocławek, 02.01.2012), cyt. za: K. Bieńko, *Budownictwo organowe...*, s. 39.

⁷⁰ Por. Pozostałe tego typu instrumenty powstały w kościołach: Świętej Trójcy w Chełmie Śląskim (1975, III+P/31) i Bazylice św. Małgorzaty w Nowym Sączu (1978, III+P/34), jak również w Bielskim Centrum Kultury w Bielsku-Białej (2002, III+P/42), gdzie takie rozwiązanie wybrano ze względu na konieczność zastosowania ruchomego stołu gry. Relacje ustne M. Jakubowskiego (Włocławek, 27.07.2012) i P. Pasternaka (W-wa, 27.07.2012), cyt. za: K. Bieńko, *Budownictwo organowe...*, s. 39.

w Niepokalanowie, Trzebini⁷¹ oraz w krakowskich kościołach NMP z Lourdes na Dębnikach, św. Stanisława Bpa na Skałce i w Kościele Mariackim⁷²), udział w kongresie organmistrzów w Szwajcarii w 1970 r., jak również współpraca z niemieckimi firmami: Hammer z Hanoweru przy przebudowie organów w Bazylice św. Mikołaja w Gdańsku (1977, II+P/35) i Beckerath z Hamburga przy budowie instrumentu w kościele NMP Królowej Polski „Arka Pana” w Krakowie-Nowej Hucie (1979, III+P/44), skłoniły W. Truszczyńskiego do budowania organów o mechanicznej trakturze gry i wiatrownicach klapowo-zasurowych⁷³. Rozpoczął współpracę z Gregoren Hradetzky z Krems (Austria)⁷⁴. Pierwszy taki instrument powstał w 1980 r. w kościele NSPJ w Trzebini (III+P/35)⁷⁵. Od tego czasu, poza kilkoma wyjątkami⁷⁶, firma wykonywała wyłącznie instrumenty o tej trakturze (m.in.: kościół św. Stanisława Kostki w Krakowie-Dębnikach, 1983, III+P/37, Aula KUL w Lublinie, 1983, III+P/40, kościół MB Cudownego Medalika w Zakopanem-Olczy, 1988, III+P/36, kościół św. Stefana w Strasskirchen, Niemcy, 1991, III+P/22)⁷⁷.

Do najwybitniejszych osiągnięć firmy należą organy w kościele Ducha Świętego w Siemianowicach Śl.-Bytkowie (II+P/28), zbudowane w 2000 r. w stylu południowoniemieckiego baroku według projektu J. Gembalskiego. Ponadto W. Truszczyński przeprowadził przebudowę organów w Kościele Mariackim w Krakowie (1989, III+P/56) i w bazylice św. Michała Archaniola i św. Stanisława Biskupa w Krakowie na Skałce (1984, II+P/24)⁷⁸.

Prawdopodobnie w roku 1990 W. Truszczyński został członkiem Międzynarodowego Stowarzyszenia Budowniczych Organów *International Society*

⁷¹ Por. J. Kukla, *Drogi i bezdroża...*, s. 30. Przykładem współpracy J. Jargonja i W. Truszczyńskiego były także wycieczki studentów Akademii Muz. w Krakowie do organów w Trzebini. Por. Relacja ustna E. Adamczyk (W-wa, 04.09.2012).

⁷² Por. Relacje ustne M. Jakubowskiego (Włocławek, 02.01.2012) i H. Truszczyńskiej (W-wa, 29.06.2012), cyt. za: K. Bieńko, *Budownictwo organowe...*, s. 39.

⁷³ Por. Ulotny druk reklamowy....

⁷⁴ Por. Relacja ustna M. Jakubowskiego (Włocławek, 02.01.2012), cyt. za: K. Bieńko, *Budownictwo organowe...*, s. 40.

⁷⁵ W tym roku firma oddała też do użytku instrumenty w Sanktuarium św. Antoniego w Częstochowie (II+P/25) i kościele św. Katarzyny w Grybowie (II+P/21); Por. Relacja ustna M. Jakubowskiego (Włocławek, 27.07.2012), cyt. za: K. Bieńko, *Budownictwo organowe...*, s. 40.

⁷⁶ Były to zazwyczaj mniejsze instrumenty, przeznaczone do prowincjonalnych świątyń parafialnych: św. Antoniego w Wojkowicach Śl. (1981, II+P/24, elektr.-pneum.), NMP Królowej Polski w Jastkowie (1983, II+P/12, pneum.), św. Maksymiliana Marii Kolbego w Ciścu (1986, II+P/16), św. Marcina w Radziechowach (1986, II+P/18), św. Antoniego z Padwy w Zgoniu (1985, II+P/15, pneum. św. Maksymiliana Kolbego w Ciścu (1986, II+P/16, elektr.-pneum.), NMP Wniebowziętej w Wojakowej (1990, II+P/12, elektr.-pneum.).

⁷⁷ Por. Relacja ustna M. Jakubowskiego (Włocławek, 02.01.2012), cyt. za: K. Bieńko, *Budownictwo organowe...*, s. 40.

⁷⁸ Por. tamże, s. 40.

of *Organ Builders* (ISO)⁷⁹. Wielokrotnie wyjeżdżał za granicę na kongresy organizowane przez ISO, m.in. do Niemiec i Szwajcarii⁸⁰. Za swoją wieloletnią działalność uzyskał liczne dyplomy i medale od Izby Rzemieślniczej i Centralnego Związku Rzemiosła. Do najważniejszych z nich należą: Złoty Medal im. Jana Kilińskiego za zasługi dla polskiego rzemiosła, przyznany 27.05.2004 r., i Złoty Medal Prymasowski Zasłużonemu w Posłudze dla Kościoła i Narodu, przyznany 29.05.2006 roku. Za działalność w Armii Krajowej został uhonorowany stopniem pułkownika w stanie spoczynku (4.01.2005 r.)⁸¹. Ponadto w okresie PRL był wielokrotnie odznaczany przez Rząd Rzeczypospolitej Polskiej na uchodźstwie⁸².

W zakładzie powstało około 180 organów o różnych typach traktury, w tym 4 instrumenty o trakturze elektrycznej, 26 o trakturze pneumatycznej, 60 o trakturze elektropneumatycznej i 66 o trakturze mechanicznej⁸³. Ostatni instrument firmy W. Truszczyńskiego został wybudowany w kościele Wniebowstąpienia Pańskiego w Warszawie w 2006 r. (III+P/55). W tym samym roku, z powodu podeszłego wieku właściciela i braku następcy, firma została zlikwidowana, a zakład przy ul. Planetowej 31 zamknięty.

O swojej działalności W. Truszczyński wypowiedział się następująco: „Moja firma jest bardzo znanym zakładem organowym. Wybudowaliśmy bardzo dużo [...] organów, jak w Krakowie, [...] Warszawie, w Niemczech [...]. Ogólnie ponad dwieście [instrumentów powstało w mojej firmie — dop. K.B.]. Wychowałem [wielu — dop. K.B.] uczniów [...] [którzy — dop. K.B.] są dobrymi, wykwalifikowanymi organmistrzami”⁸⁴.

W. Truszczyński wykształcił około dwudziestu uczniów na czeladników i mistrzów⁸⁵, których najczęściej zatrudniał w swoim zakładzie. Trzon firmy stanowili Mirosław Jakubowski i Andrzej Ragan⁸⁶. M. Jakubowski (ur. 1956 r.) pracował u niego od 1981 r. do zamknięcia zakładu. Zajmował się intonacją, strojeniem i montażami, podobnie jak jego brat Krzysztof, pracownik firmy od 1970 r., który rok po zdobyciu dyplomu mistrzowskiego w 1983 r. rozpoczął działalność

⁷⁹ Por. Ulotny druk reklamowy...; Relacja ustna M. Jakubowskiego (Włocławek, 02.01.2012), cyt. za: K. Bieńko, *Budownictwo organowe...*, s. 40.

⁸⁰ Por. Relacja ustna H. Truszczyńskiej (W-wa, 26.10.2012).

⁸¹ Por. *Wczoraj zbroja...*, s. 2, 7, 9.

⁸² Por. Relacja ustna H. Truszczyńskiej (W-wa, 29.06.2012), cyt. za: K. Bieńko, *Budownictwo organowe...*, s. 41.

⁸³ Por. P. Pasternak, *Katalog organów Stefana i Włodzimierza Truszczyńskich*, Warszawa 2012 (wydruk komputerowy).

⁸⁴ Fragmenty reportażu o firmie W. Truszczyńskiego, *Okrywanie Warszawy — Tajemnice organmistrzów*, wyemitowanego przez TVP 3 w 2006 roku.

⁸⁵ Por. Ulotny druk reklamowy...

⁸⁶ Por. Relacja ustna H. Truszczyńskiej (W-wa, 09.01.2012), cyt. za: K. Bieńko, *Budownictwo organowe...*, s. 41.

w Wieprzu k. Żywca⁸⁷. Ich ojciec, Wiesław Jakubowski, wiele lat pracował jako intonator i stroiciel w firmie Waclawa /I/ Biernackiego (od 1946 r.), a później w firmie W. Truszczyńskiego. M. Jakubowski obecnie prowadzi własny zakład, opiekuje się też organami W. Truszczyńskiego m.in. w Bazylice OO. Franciszkanów w Niepokalanowie, w kościele NMP Królowej Świata w Warszawie i Bazylice Nawiedzenia NMP w Tuchowie. A. Ragan (ur. 1952 r.) pracował u Truszczyńskiego od 1971 r. do zamknięcia zakładu, zajmując się mechaniką. Obecnie prowadzi własną działalność⁸⁸.

Wiatrownice w zakładzie Truszczyńskiego wykonywali Zbigniew Tukien-dorf i Marian Siekierka (odbył praktykę u Gregora Hradetzky'ego w Austrii), a w ostatnim czasie M. Jakubowski. Kontuarami zajmował się Władysław Nowacki. Instalacje elektryczne wykonywał Kazimierz Bryl, zatrudniony również jako monter organów. Oprócz Jakubowskich, strojeniem i intonacją zajmowali się: Stanisław Rafalski (w początkowym okresie), Józef Karwat (przed wojną pracował w zakładzie Biernackich), Tomasz Nowak i Sławomir Truszczyński, brat Włodzimierza. Przy montażach pracowali również Kazimierz Ciechowski i jego syn Jan oraz Ryszard Waśk. Ponadto uczniami W. Truszczyńskiego byli m.in.: Marek Baszanowski, Wojciech Czarniak, Andrzej Czyżewski, Andrzej Jakubowski, Krzysztof Stolarski, Dariusz Suchocki, Marcin Tyrąła i Tadeusz Wrzos⁸⁹.

Projekty prospektów wykonywał W. Truszczyński osobiście. Czasami współpracował z architektami takimi jak Maciej Gintowt i Małgorzata Kotarska⁹⁰. Piszczalki metalowe zakupywano w firmie Stanisława Wociała, a także u Wiesława Niźnika z Warszawy oraz u Jana i Ryszarda Chacińskich z Kobyłki. Piszczalki drewniane wykonywali: Zygfryd Krzynówek z Cianowic (w późniejszym czasie wykonywał również szafy organowe i obudowy kontuarów)⁹¹ i Antoni Kuczaj z Gołkowic. Głosy językowe początkowo kupowano u Czesława Leszczyńskiego z Brzozy koło Bydgoszczy, a od lat osiemdziesiątych sprowadzano je z firm niemieckich (głównie Killinger i Giesecke). Wiatrownice, miechy, jak również piszczalki drewniane wykonywał zakład Stanisława Czarnego z Warszawy (długoletni kooperator firmy Biernackich). W latach późniejszych wiatrownice zamawiano także u Ryszarda Świderka z Ząbek (były pracownik firmy Kamińskich), jak również u Jana Zycha z Wołomina. Elektryczne i pneumatyczne stoły

⁸⁷ Por. Jakubowski organmistrzostwo, <http://www.organy.org.pl/o_firmie.html>, (data dostępu: 01.06.2012).

⁸⁸ Por. Relacje ustne M. Jakubowskiego (Włocławek, 02.01.2012), W. Jakubowskiego (Włocławek, 27.07.2012), P. Pasternaka (18.09.2012) i H. Truszczyńskiej (W-wa, 28.10.2012), cyt. za: K. Bienko, *Budownictwo organowe...*, s. 42.

⁸⁹ Por. tamże.

⁹⁰ Por. Relacja ustna M. Jakubowskiego (Włocławek, 02.01.2012), cyt. za: K. Bienko, *Budownictwo organowe...*, s. 42.

⁹¹ Por. M. Ziaja, *Wyposażenie warsztatów...*, s. 93.

gry sprowadzono z zakładu Wandy Biernackiej oraz od wspomnianego wyżej Jana Zycha⁹². Od niemieckiej firmy Laukhuff sprowadzono klawiatury, elementy traktury i cichobieżne dmuchawy, a z firmy Heuss — klawiatury i elektroniczne systemy kombinacji typu Setzer. Te ostatnie z czasem kupowano też u wykonawców polskich: Sławomira Syjoty z Kóz k. Bielska Białej i Piotra Hawlinga z Krakowa⁹³.

4. ZAKOŃCZENIE

W latach 1965–2006 zakład organowy W. Truszczyńskiego był jednym z wielu polskich firm organmistrzowskich o ustalonej renomie. Działalność firmy zasługuje na uznanie z dwóch powodów. Po pierwsze, w tak krótkim czasie samodzielnej działalności (41 lat) wybudowała tak dużą ilość instrumentów (około 180, z czego 1/3 organów została wyposażona w mechaniczną trakturę gry). Po drugie, jako jedna z pierwszych polskich firm organmistrzowskich rozpoczęła budowę instrumentów mechanicznych.

Budowa organów o trakturze mechanicznej spowodowała istotny wzrost znaczenia firmy. Był to największy zakład wykonujący tego rodzaju instrumenty, którego działalność w dużej mierze przyczyniła się do ich upowszechnienia w naszym kraju. Duże znaczenie ma też fakt, iż W. Truszczyński wykształcił wielu czeladników i mistrzów, z których większość swoje życie zawodowe związała z budownictwem organowym, a niektórzy prowadzą obecnie własną działalność. Praca W. Truszczyńskiego zasługuje na upamiętnienie, a działalność jego firmy powinna doczekać się dalszych badań.

⁹² Por. Relacje ustne M. Jakubowskiego (W-wa, 15.07.2009), P. Pasternaka (W-wa, 01.12.2012), J. Zycha (Wołomin, 19.04.2013) i E. Żaka (Jabłonna, 15.11.2012).

⁹³ Por. Relacja ustna M. Jakubowskiego (Włocławek, 02.01.2012), cyt. za: K. Bieńko, *Budownictwo organowe...*, s. 43.

Wykaz prac organmistrzowskich Włodzimierza Truszczyńskiego z Archidiecezji Warszawskiej⁹⁴

Instrumenty nowe

Miejscowość	Kościół	Rok budowy	Ilość klawiatur	Liczba głosów ogółem	Liczba głosów w poszczególnych sekcjach	Traktura gry	Traktura rejestrów	Typ wiatrownic
W-wa-Jelonki	Podwyższenia Krzyża Świętego	1966	II+P	12	I — 5 II — 6 P — 1	elektro-pneum.	elektro-pneum.	stożkowe
Niepokalanów	Bazylika Niepokalanej Wszecchośredniczki Łask — org. główne	1971–72	III+P	49	I — 13 II — 15 III — 9 P — 12	elektro-pneum.	elektro-pneum.	stożkowe
Brwinów	św. Floriana	1978 (1974–76?)	II+P	24	I — 8 II — 10 P — 6	elektro-pneum.	elektro-pneum.	stożkowe
W-wa-Bielany	św. Zygmunta	1989	II+P	24	I — 11 II — 7 P — 6	mech.	mech.	klapowo-zasuwo-we
W-wa-Stare Miasto	św. Marcina	1990	II+P	14	I — 5 II — 6 P — 3	mech.	mech.	klapowo-zasuwo-we
W-wa-Wawrzyszew	Maryi Matki Zawierzenia	1995	III+P	23	I — III/II II — 11 III — 7 P — 5	mech.	mech.	klapowo-zasuwo-we
W-wa-Rakowiec	Opatrzności Bożej	1996	III+P	25	I — III/II II — 11 III — 7 P — 7	mech.	mech.	klapowo-zasuwo-we
Mogielnica	św. Floriana	1997	III+P	22	I — III/II II — 8 III — 9 P — 5	mech.	mech.	klapowo-zasuwo-we
W-wa-Ochota	NMP Królowej Świata	1998	III+P	20	I — III/II II — 9 III — 7 P — 4	mech.	mech.	klapowo-zasuwo-we
Raszyn	św. Szczepana	2002	II+P	25	I — 12 II — 8 P — 5	mech.	mech.	klapowo-zasuwo-we
W-wa-Ursynów	Wniebowstąpienia Pańskiego	2006	III+P	52 realne + 3 transm.	I — 17 II — 10 III — 17 P — 11	mech. i elektr.	elektr.	klapowo-zasuwo-we

⁹⁴ W niniejszym artykule zamieszczam wykaz prac W. Truszczyńskiego wyłącznie z terenu Archidiecezji Warszawskiej, które były przedmiotem moich badań w pracy mgr; por. K. Bieńko, *Budownictwo organowe...*, s. 172–174. Wykaz wszystkich prac organmistrza zawiera niepublikowany *Katalog organów...*, autorstwa P. Pasternaka.

Instrument przebudowany

Miejscowość	Kościół	Rok budowy	Rok przebudowy	Budowniczy	Ilość klawiatur	Liczba głosów ogółem	Liczba głosów w poszczególnych sekcjach	Traktura gry	Traktura rejestrów	Typ wiatrownic
Niepokalanów	Bazylika Niepokalanej Wszechpośredniczki Łask — org. w prezbiterium	1951	1971	Ludwik Saganowski	II+P	16	I — 6 II — 7 P — 3	elektro-pneum.	elektro-pneum.	stożkowe

Instrumenty remontowane

Miejscowość	Kościół	Rok budowy	Rok remontu	Budowniczy	Ilość klawiatur	Liczba głosów ogółem	Liczba głosów w poszczególnych sekcjach	Traktura gry	Traktura rejestrów	Typ wiatrownic
Zalesie Górne	św. Huberta	1901	2003	Antoni Adolf Homan	I+P	10	I — 8 P — 2	pneum.	pneum.	stożkowe
Czersk	Przemienienia Pańskiego	1912	2004	Dominik /I/ Biernacki	II+P	15	I — 7 II — 5 P — 3	pneum.	pneum.	stożkowe

Fot. 1. Włodzimierz Truszczyński z córką Hanną, 09.01.2012 (fot. K. Bieńko).

Fot. 2. Prospekt organów głównych w bazylice OO. Franciszkanów w Niepokalanowie, 18.02.2012 (fot. K. Bieńko).

THE ACTIVITY OF MASTER ORGAN BUILDER
WŁODZIMIERZ TRUSZCZYŃSKI

Summary

This article is dedicated to Włodzimierz Truszczyński, a Polish master organ builder active in the second half of the 20th century. The author discusses the historical background of concern including the situation of Polish organ building in the difficult socio-political reality after the Second World War. He also outlines the activities of the most important Polish organ building firms, Biernacki's and Kamiński's, describes the most important instruments built by them, and clarifies the situation of organ building in Pomerania, Greater Poland, and Silesia. Next, the author discusses the story of Włodzimierz Truszczyński's life and organ building activities since in-depth and exhaustive studies on this subject have not yet been developed and the only scholarly work on this topic is the author's Master's thesis. Due to the lack of printed sources, much information included in the article comes from the archives of the Truszczyński family and from oral accounts. In Włodzimierz Truszczyński's plant, one of the first in Poland to build mechanical organs, about 180 instruments of different types were built.

Keywords: organ building, organ builder, organ, Stefan Truszczyński, Włodzimierz Truszczyński

Nota o Autorze: mgr Klaudiusz Bieńko — organista i muzykolog. W latach 2003–2009 był słuchaczem Instytutu Szkolenia Organistów przy Papieskim Wydziale Teologicznym w Warszawie. W latach 2007–2012 odbył studia w specjalności Muzykologia Teoretyczna i Stosowana w Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego. W 2012 r. rozpoczął Podyplomowe Studia Teorii Muzyki w Uniwersytecie Muzycznym Fryderyka Chopina w Warszawie oraz naukę śpiewu solowego w Zespole Państwowych Szkół Muzycznych nr 1 im. F. Chopina w Warszawie. Jego zainteresowania naukowe koncentrują się wokół budownictwa organowego.

Słowa kluczowe: budownictwo organowe, organmistrz, organy, Stefan Truszczyński, Włodzimierz Truszczyński